

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

Шемшученко Ю. С.

«26» жовтня 2021 р.

ВИСНОВОК

**Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації Міліщук Наталії Сергіївни на тему: «Форма договору купівлі-
продажу та наслідки її недодержання», поданої на здобуття ступеня доктора
філософії у галузі знань
08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

ВИТЯГ

**з протоколу № 5 засідання фахового семінару
відділу проблем цивільного, трудового і підприємницького права
від 19 жовтня 2021 року**

Головуючий на засіданні – завідувач відділу проблем цивільного, трудового і підприємницького права, д.ю.н., ст.н.с. Бабаскін А. Ю., провідний науковий співробітник, д.ю.н., ст.н.с. Тимченко Г. П. (рецензент), провідний науковий співробітник, д.ю.н., ст.н.с. Сімутіна Я. В. (рецензент), старший науковий співробітник, к.ю.н., доц. Севрюкова І. Ф., к.ю.н., старший науковий співробітник Венецька М.В., старший науковий співробітник, к.ю.н., доц. Трунова Г.А., науковий співробітник, к.ю.н., Молякко О. М., аспірантка – Міліщук Н.С., секретар – Демченко П. С.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження аспірантки кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки Міліщук Н. С. на тему: «Форма договору купівлі-продажу та наслідки її недодержання», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо рекомендації для попереднього розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді. Тема дисертаційної роботи затверджена Вченою радою Волинського національного

університету імені Лесі Українки 26.12.2019 та уточнена 29.06.2021 (протокол № 7).

Слухали:

Доповідь здобувачки ступеня доктора філософії Міліщук Н. С. по дисертації на тему «Форма договору купівлі-продажу та наслідки її недодержання», що подана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Виступаючи, доповідачка у першу чергу обґрунтувала актуальність теми дисертаційного дослідження та визначила його мету.

Так, у період розвитку в Україні ринкової економіки, кардинального реформування соціально-економічних відносин значно зростає роль та значення цивільного права як основного регулятора товарних та грошових відносин у цивільному та господарському обігу. Характерні для цивільно-правового регулювання засади юридичної рівності, майнової самостійності, вільного волевиявлення, свободи договору тощо підвищують його соціальну цінність і зумовлюють розширення сфери його застосування будь-якій правовій державі. Договір купівлі-продажу є найбільш поширеним видом не лише договорів про передання майна у власність, а й будь-яких правочинів у цивільному та господарському обігу. Водночас існує низка юридичних дій, які, наприклад, через їх високу економічну цінність (купівля-продаж нерухомості, транспортних засобів тощо) вимагають особливої обачності сторін, а отже, відповідного забезпечення охороною заінтересованої (зацікавленої) особи в разі виникнення спору, особливо коли сам факт учинення дії (укладення договору купівлі-продажу) поставлено під сумнів. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають питання дослідження форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання. У більшості випадків сторони договорів купівлі-продажу (в межах реалізації принципу свободи договору) на власний розсуд обумовлюють зміст договорів купівлі-продажу та обирають їхню форму. Однак в окремих випадках законодавчо встановлено вимоги щодо форми договору купівлі-продажу в тих чи тих випадках. Це спричинене як спрямованістю регулювання приватних відносин на охорону цивільних прав та свобод фізичних і юридичних осіб, так і на забезпечення публічних інтересів держави. Крім того, у сучасних умовах значний технічний прогрес вимагає аналізу особливостей форми договорів купівлі-продажу, укладених через мережу Інтернет: так званих «смайт-контрактів», електронних, дистанційних договорів, тощо.

Вказаним обґрунтовується необхідність наукового дослідження та переосмислення підходів до регулювання форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання. Тому метою дисертаційного дослідження є розробка теоретичних засад регулювання форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання, а також обґрунтування пропозицій з метою удосконалення цивільного законодавства України у сфері регламентації відносин купівлі-

продажу та рекомендацій з метою покращення механізмів захисту прав та інтересів їх учасників.

Далі, здобувачкою було озвучено завдання, об'єкт та предмет дослідження, визначено загальну структуру роботи та методи, що були використані у процесі дослідження. Також, у стислій формі було зазначено про результати апробації основних положень та рекомендацій по дисертації, сформульовано основні положення її наукової новизни та висновки проведеного дослідження.

Після закінчення доповіді учасниками фахового семінару були поставлені наступні **запитання** до Міліщук Н. С.

Д.ю.н., с.н.с. **Бабаскін Анатолій Юрійович**: Поясніть, будь-ласка, у чому Ви вбачаєте внесок дослідження у розроблювану проблематику.

Відповідь: Дякую за запитання. За результатами проведеного дослідження сформульовано певні положення, які віднесені до положень наукової новизни, які в узагальненому вигляді відображають внесок у розроблювану проблематику. Ці положення були структуровані на: ті, що сформульовані вперше; ті, які було удосконалено та ті, що дістали подальшого обґрунтування. Основними з них, вважаю, є наступні:

- запропоновано «формою договору купівлі-продажу» вважати спосіб взаємоузгодженого вираження та / або фіксації волевиявлення продавця та покупця щодо змісту договору, яке спрямоване на виникнення, зміну чи припинення їхніх прав та обов'язків;

- зроблено висновок, що основними факторами (умовами), котрі впливають на порядок і процедуру укладення договору купівлі-продажу є: сфера виникнення та законодавче регулювання відповідних суспільних відносин та конкретний підвид цього договору; правовий статус сторін конкретного договору; правовий режим предмета договору купівлі-продажу як об'єкта цивільних прав; місце, спосіб укладення договору купівлі-продажу та його умови; характер волевиявлення у правочині купівлі-продажу (укладається відповідний договір добровільно чи примусово);

- обґрунтовано висновок, що під час розгляду справ про захист прав та інтересів учасників договірних відносин купівлі-продажу необхідно уникати формалізму та вживати заходів з метою гарантування реалізації приписів ст. 55 Конституції України. Зокрема, недоцільно відмовляти в задоволенні позовних вимог, покликаючись виключно на неналежність обраного способу захисту, навпаки, варто керуватися засадами ефективності. При цьому, аргументовано доцільність закріплення в цивільному законодавстві України положень про визнання правочину неукладеним як про самостійний та ефективний спосіб захисту цивільних прав та інтересів;

- доведено необхідність зміни законодавчого підходу до визначення верхньої межі суми, відповідно до якої фізичні особи між собою мають право

укладати договори купівлі-продажу в усній формі та здійснювати її прив'язку до граничних сум готівкових розрахунків, передбачених у встановленому порядку;

- обґрунтовано доцільність запровадження в цивільному законодавстві України механізмів, відповідно до яких у разі вилучення в покупця товару на користь третьої особи для виконання судового рішення на підставах, які існували до продажу такого товару, продавець, незалежно від його вини, повинен відшкодувати покупцеві завдані йому збитки, якщо покупець не знав та не міг знати про наявність таких підстав.

Д.ю.н., с.н.с. Бабаскін Анатолій Юрійович: У роботі Вами проведено аналіз особливостей укладення та форми смарт-контрактів. У зв'язку з цим виникає запитання, як Ви можете охарактеризувати їхню правову природу та в чому полягають такі особливості?

Відповідь: Дякую за запитання. Правова природа смарт-контрактів, як і сфери їх застосування є не настільки однозначною, а можливість їх застосування трактується по-різному, інколи діаметрально протилежно. Зокрема, щодо правової природи смарт-контракту існує кілька основних позицій: смарт-контракти вважають договорами; смарт-контракт є не договором, але способом його виконання; смарт-контракт – це лише форма договору; смарт-контракт є формою самозахисту права. У дисертаційній роботі нами обґрунтовано підхід, відповідно до якого смарт-контракти за своєю правовою природою є формою представлення інформації про договір, який попередньо укладений між сторонами усно чи письмово та виступає способом його виконання. При цьому, особливостями смарт-контракту є виключно електронна природа, тобто функціонування в цифровій системі; закріплення умов договору у формі комп'ютерного коду; умовна природа, адже саме програмування смарт-контракту має стиль формули із невідомими; незалежність від об'єктивних чи суб'єктивних, не пов'язаних з діями контрагентів обставин. Такі ознаки смарт-контракту сприяють розумінню правової природи такого способу укладення договорів, зокрема можна зробити висновок про те, що в умовах сучасного стрімкого розвитку цифрової інженерії, завдяки розробці цифрових систем, на основі яких можуть укладати смарт-контракти, останні можна застосовувати практично в цивільно-правових відносинах за умови їх детального правового регламентування.

К.ю.н., с.н.с., доц. Севрюкова Інна Феліксівна: У своїй роботі Ви зазначаєте про те, що суд може застосовувати правові наслідки недійсності договору купівлі-продажу винятково у випадку, якщо така вимога заявлена позивачем. Обґрунтуйте таку Вашу точку зору.

На думку окремих учених, реституція є єдиним наслідком недійсності правочину, передбаченим ч. 1 ст. 216 Цивільного кодексу України, і жодної ініціативи з боку осіб не передбачено, оскільки недійсний правочин як правопорушення має наслідком реституцію і ч. 1 ст. 216 Цивільного кодексу

України є імперативною, виконання якої має забезпечувати суд. Коментуючи такий підхід, необхідно зазначити таке:

1. Відповідно до того, що Велика Палата Верховного Суду, котра не вважає, на відміну від Верховного Суду України, вимогу про встановлення нікчемності правочину належною, більш обґрунтованим буде саме підхід, відповідно до якого наслідки недійсності у вигляді реституції потрібно застосовувати судом незалежно від того, чи була пред'явлена така вимога. Адже, логічно, що якщо аргументом проти належності такої вимоги як «встановлення нікчемності правочину» є його неефективність, оскільки він є недійсним в силу закону, то аргументом на користь аналізованого підходу буде те, що «сенсу встановлювати недійсність правочину в суді й не застосовувати наслідки недійсності, як правило, не буде». В Узагальненнях Верховного Суду України від 24.11.2008 («Практика розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними») знаходимо підхід, відповідно до якого для захисту майнового права наслідки, визначені в законі, потрібно застосовувати незалежно від того, чи наведені вони в позовній заяві, однак суд із власної ініціативи не може застосовувати такі правові наслідки недійсності правочину: передбачені іншими (спеціальними) статтями ЦК України (моральна шкода тощо), ті, що не були зазначені у позовних вимогах та не були досліджені в суді;

2. Досі застосовують на практиці роз'яснення, надане в п. 31 Постанови Пленуму ВСУ «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочину недійсним», згідно з яким у справах про визнання правочину недійсним без застосування наслідків недійсності судовий збір стягують як із немайнового спору, а в справах про застосування наслідків недійсного (нікчемного) правочину судовий збір сплачують залежно від вартості майна, щодо якого заявлені вимоги. Відповідно до цього, щоб суд розглянув питання застосування наслідків недійсності правочину, така вимога повинна бути заявлена позивачем.

При цьому, на нашу думку, більш обґрунтованим є саме другий підхід і суд може застосовувати правові наслідки недійсності винятково у випадку, якщо така вимога заявлена позивачем. Інший підхід не забезпечує системного підходу, адже трапляється, коли майно, передане на виконання оспорюваного чи нікчемного договору, повернути неможливо через низку обставин: воно було знищене, пошкоджене, викрадене, піддане реконструкції зі створенням нової речі тощо. У подібних випадках позивач наділятиметься правом вимагати відшкодування заподіяних йому збитків, а в окремих випадках – моральної шкоди.

К.ю.н., с.н.с. **Венецька Марина Віталіївна:** У чому, на Вашу думку, полягає юридичне значення форми договору купівлі-продажу?

Відповідь: Дякую за запитання. Як видається, юридичне значення форми договору купівлі-продажу полягає насамперед у тому, що вона є способом

вираження та/або фіксації волевиявлення покупця та продавця. Форма договору також має конститутивне значення для визначення моменту укладення консенсуальних договорів купівлі-продажу, тобто виникнення договірних відносин. Натомість для реальних договорів вона є лише умовою їх існування, із якою не пов'язаний момент їх укладення.

Після відповідей на запитання учасників фахового семінару було озвучено **висновок наукового керівника**, кандидата юридичних наук, доцента, декана юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки **Демчука Антона Михайловича** з оцінкою роботи здобувача у процесі підготовки дисертації та виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану.

Висловлюючи свою позицію щодо наукового рівня дисертації, рівня ефективності виконання здобувачем індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану, Демчуком А. М. відзначено наступне.

Дисертаційне дослідження Мілішук Наталії Сергіївни на тему «Форма договору купівлі-продажу та наслідки її недодержання» присвячене актуальній для вітчизняної юридичної науки і практики тематиці та стосується важливого інституту цивільного права.

Проголошення курсу України на побудову та розвиток правової держави із європейськими цінностями передбачає необхідність удосконалення соціально-орієнтованої економіки країни, головною метою якої – обслуговування потреб усього населення. Важливим засобом максимального задоволення потреб фізичних та юридичних осіб у якісних і безпечних для життя, здоров'я і майна товарів, захисту їхніх прав та інтересів, формування і розвитку цивілізованого ринку відповідних товарів, підвищення рівня добробуту тощо, виступає договір купівлі-продажу, який є фінальною правовою формою, що опосередковує процеси обігу товарів. У зв'язку з тим, що договір купівлі-продажу є одним з найбільш поширених договорів, подальше удосконалення законодавства у цій сфері і, найбільш важливо, створення ефективного механізму реалізації його норм, має сприяти досягненню проголошеного курсу. Одним із важливих аспектів щодо належної регламентації відносин у сфері купівлі-продажу є дотримання форми таких договорів. При цьому, в умовах значного технічного прогресу окремої уваги потребує аналіз особливостей форми договорів купівлі-продажу, укладених у мережі Інтернет, смарт-контрактів тощо. Отже, дослідження форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання у сучасних умовах набуває особливого значення. Тому актуальність тематики дисертації Мілішук Н. С. не викликає сумніву, оскільки має сучасний, практично та теоретично витребуваний характер.

Виконані аспіранткою індивідуальні плани наукової роботи та навчання засвідчили, що Мілішук Н. С. зарекомендувала себе як перспективна дослідниця, яка на основі акумульованих знань спроможна продукувати нові наукові ідеї та

концепції, необхідні для розв'язання комплексних проблем у галузі права. Освітня складова програми навчання виконана аспіранткою у повному обсязі. Крім того, у процесі навчання дисертантка також виявила себе як дослідниця, яка володіє іноземною мовленнєвою компетенцією на високому рівні.

Наукова робота Міліщук Н. С. підготовлена самостійно, має аналітичний характер та є однією з перших у вітчизняній юридичній науці, що піднімає питання теорії та практики форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання. Зауваження наукового керівника в процесі підготовки роботи повністю враховані. Основні положення й висновки дисертації були достатньою мірою повно висвітлені в опублікованих працях (наукових статтях у фахових виданнях та наукових збірниках), що можуть бути зараховані за темою дисертації, а також апробовані під час виступів на науково-практичних заходах.

У кінцевому підсумку, Демчук А. М. констатував, що виконана робота є завершеною науковою працею, у якій отримані нові науково аргументовані результати. Відтак, дисертаційне дослідження Міліщук Н. С. відповідає вимогам, встановленим чинним законодавством України у сфері вищої освіти, тому рекомендується до захисту, а Міліщук Н. С. заслуговує на присудження наукового ступеню доктора філософії за спеціальністю «081 – Право».

Після цього, слово було надано **рецензентам** наукової праці.

Доктор юридичних наук, старший науковий співробітник **Тимченко Геннадій Петрович** зауважив, що тематика представленого до рецензування дисертаційного дослідження Міліщук Н. С. на тему: «Форма договору купівлі-продажу та наслідки її недодержання» визначається високим ступенем актуальності. Важливість договору купівлі-продажу обумовлена не тільки його поширеністю, але й особливим значенням для економіки будь-якої країни. У ринкових умовах договір купівлі-продажу виступає основним способом доведення отриманого продукту до споживача. При цьому, розвиток як виробництва, так і споживання, у великій мірі залежить від ефективного регулювання договору купівлі-продажу. Глибокі зміни, що відбуваються в Україні останнім часом, призводять до докорінного оновлення правового регулювання договірних відносин купівлі-продажу. У цьому контексті окремої уваги заслуговує дослідження форми договору купівлі-продажу та правових наслідків її недодержання. При цьому, необхідно також враховувати, що інформаційні технології, стрімкий розвиток яких почався в 90-і роки, докорінним чином змінили наше життя. Уже сьогодні такі дії як купівля-продаж товарів online, чи загалом укладення договорів за допомогою мережі Інтернет, стало повсякденною практикою, як для підприємців, так і для пересічних осіб. Зазначені обставини додатково аргументують актуальність розгляду проблематики щодо форми договорів купівлі-продажу та наслідків її недодержання.

Відповідно до теми дисертаційної роботи авторкою грамотно та чітко визначено об'єкт дослідження, в межах якого сформульовано предмет, що відповідає тематиці роботи. Враховуючи багатоаспектність та складність предмету дослідження, дисертанткою окреслено коло завдань дослідження, які покладено в основу подальшої структуризації роботи.

Належний ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження Міліщук Н. С. ґрунтується на успішному використанні дисертанткою методологічного інструментарію юридичної науки. Обґрунтованість і достовірність одержаних результатів базується на використанні таких методів: діалектичний метод наукового пізнання, а також загальні та спеціальні наукові методи (історичний, логічний, системний, порівняльно-правовий, формально-юридичний та ін.). Історичний метод дозволив дослідити форму договору купівлі-продажу та наслідки її недодержання в їх історичному аспекті; діалектичний метод уможливив вивчення розвитку досліджуваних відносин, їх зв'язку із суспільною практикою; порівняльно-правовий метод використано з метою порівняння норми про форму договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання не лише в різні періоди розвитку вітчизняного правового регулювання, а й для вивчення практики провідних європейських підходів; системний метод забезпечив комплексність дисертаційного дослідження; логічний метод та формально-юридичний метод використано для формулюванні основних положень та понять у роботі; метод правового моделювання застосовано під час формулювання пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення норм, які стосуються форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, які структуровано на шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (265 найменувань) та додатку.

Виходячи зі змісту дисертації, можна зазначити, що дисертанткою опрацьовано широке коло дисертаційних і монографічних робіт із зазначеного питання як українських, так і іноземних правознавців; проаналізовано норми чинного законодавства України, акти судової практики; використано матеріал енциклопедичних та навчальних джерел; опрацьовано широкий спектр матеріалів, які розміщені на ресурсах офіційних електронних видань. Все це дає можливість зробити висновок, що з теоретичної та практичної точок зору тема дисертаційного дослідження розроблена ґрунтовно.

Наукова новизна одержаних результатів (наукових положень, теоретичних узагальнень, висновків та пропозицій) впливає з актуальності теми дослідження. В цілому ж наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що вперше проведено комплексний теоретичний аналіз форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання, а також розроблено рекомендації та

пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання зазначених суспільних відносин в Україні з урахуванням сучасних підходів та стану їх розвитку. Положення наукової новизни отриманих результатів автором справедливо структуровано на ті, що отримані вперше, ті, що удосконалено, і ті, що дістали подальшого обґрунтування. Найбільш важливе значення з теоретичної та практичної точок зору мають такі положення наукової новизни:

1) запропоновано «формою договору купівлі-продажу» вважати спосіб взаємоузгодженого вираження та / або фіксації волевиявлення продавця та покупця щодо змісту договору, яке спрямоване на виникнення, зміну чи припинення їхніх прав та обов'язків;

2) зроблено висновок, що основними факторами (умовами), котрі впливають на порядок і процедуру укладення договору купівлі-продажу є: сфера виникнення та законодавче регулювання відповідних суспільних відносин та конкретний підвид цього договору; правовий статус сторін конкретного договору; правовий режим предмета договору купівлі-продажу як об'єкта цивільних прав; місце, спосіб укладення договору купівлі-продажу та його умови; характер волевиявлення у правочині купівлі-продажу (укладається відповідний договір добровільно чи примусово);

3) обґрунтовано висновок, що під час розгляду справ про захист прав та інтересів учасників договірних відносин купівлі-продажу необхідно уникати формалізму та вживати заходів з метою гарантування реалізації приписів ст. 55 Конституції України. Зокрема, недоцільно відмовляти в задоволенні позовних вимог, покликаючись виключно на неналежність обраного способу захисту, навпаки, варто керуватися засадами ефективності. При цьому, аргументовано доцільність закріплення в цивільному законодавстві України положень про визнання правочину неукладеним як про самостійний та ефективний спосіб захисту цивільних прав та інтересів;

4) доведено необхідність зміни законодавчого підходу до визначення верхньої межі суми, відповідно до якої фізичні особи між собою мають право укладати договори купівлі-продажу в усній формі та здійснювати її прив'язку до граничних сум готівкових розрахунків, передбачених у встановленому порядку;

5) обґрунтовано доцільність запровадження в цивільному законодавстві України механізмів, відповідно до яких у разі вилучення в покупця товару на користь третьої особи для виконання судового рішення на підставах, які існували до продажі такого товару, продавець, незалежно від його вини, повинен відшкодувати покупцеві завдані йому збитки, якщо покупець не знав та не міг знати про наявність таких підстав.

Зміст положень, що віднесені авторкою до положень наукової новизни одержаних результатів, свідчить про авторський підхід до вивчення проблематики форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання.

Авторкою грамотно викладено зміст анотацій, у вступі дисертаційного дослідження обґрунтовується актуальність теми, визначаються об'єкт, предмет, мета і основні завдання дослідження, характеризується методологічна і науково-теоретична основа роботи, наукова новизна отриманих результатів, практичне значення результатів дослідження, виокремлюються положення щодо їх апробації тощо.

У Розділі 1 «Загальні положення про форму договору купівлі-продажу та порядок його укладення» на підставі дослідження чинного законодавства України та судової практики схарактеризовано проблемні питання, пов'язані з процедурою укладення договору купівлі-продажу, визначено правове значення форми цього договірної інституту. Договір купівлі-продажу як основний регулятор суспільних відносин, що опосередковує оплатний перехід майна у власність, можна вважати юридичним фактом, який, відповідно, зумовлює (уможливлює) взаємні зобов'язання його сторін лише за умови, що він відповідає нормативно регламентованим вимогам щодо змісту та форми. Дотримання законодавчо закріпленої або узгодженої контрагентами форми виступає своєрідною гарантією подальшого належного виконання сторонами взятих на себе зобов'язань. Зараз форми вираження волевиявлення варіюються залежно від порядку його укладення.

Заслуговує на увагу пропозиція авторки частину 2 статті 16 ЦК України доповнити пунктом 2-1, передбачивши «визнання правочину неукладеним» як самостійний спосіб захисту цивільних прав та інтересів.

Обґрунтовано умовивід, про те що на відміну від національного законодавства, яким все ж таки встановлено пріоритет письмової форми договору, у міжнародному договірному праві та праві Європейського Союзу для того, щоб договір купівлі-продажу вважався укладеним, не вимагають дотримання письмової чи будь-якої іншої форми. Системний аналіз законодавчих приписів дає підстави для твердження, що вибір форми договору купівлі-продажу залежить від виду майна, яке становить предмет договору, ціни договору та суб'єктного складу.

Розділ 2 «Різновиди форм договору купівлі-продажу за цивільним законодавством України» присвячений аналізу особливостей усної та письмової, у тому числі електронної й нотаріальної, форми договору купівлі-продажу. До форми договорів купівлі-продажу рухомих речей застосовують загальні правила щодо форми договорів та правочинів. Усна форма правочину є найменш складною. Тому закон не вимагає її застосування, а лише дозволяє це. У процесі удосконалення чинного законодавства України максимально допустиму суму усного договору, у тому числі й договору купівлі-продажу, слід пов'язати із граничними сумами готівкових розрахунків. Водночас укладені юридичними особами в усній формі договори купівлі-продажу за загальним правилом вважають дійсними.

Запропонований розділ також містить порівняння таких юридичних категорій, як «електронна форма» договору, «електронний документ» та «електронний договір», а також дослідження особливостей «смарт-контракту». На підставі аналізу практики застосування чинного законодавства України, зроблено висновок про доцільність збереження законодавчого підходу про визнання електронної форми різновидом письмової поряд із нотаріальною.

Позитивно варто оцінити й проведене здобувачем дослідження особливостей смарт-контракту, якими є виключно електронна природа, тобто функціонування в цифровій системі; закріплення умов договору у формі комп'ютерного коду; умовна природа, адже саме програмування смарт-контракту має стиль формули із невідомими; незалежність від об'єктивних чи суб'єктивних, не пов'язаних з діями контрагентів обставин. Такі ознаки смарт-контракту сприяють розумінню правової природи такого способу укладення договорів, зокрема можна зробити висновок про те, що в умовах сучасного стрімкого розвитку цифрової інженерії, завдяки розробці цифрових систем, на основі яких можуть укладати смарт-контракти, останні можна застосовувати практично в цивільно-правових відносинах за умови їх детального правового регламентування.

У Розділі 3 «Правові наслідки недодержання форми договору купівлі-продажу та захист інтересів його сторін» досліджено проблемні питання щодо наслідків недодержання форми договору купівлі-продажу, схарактеризовано особливості захисту прав та інтересів його контрагентів. Договір купівлі-продажу за недодержання обов'язкової вимоги закону про нотаріальне посвідчення є нікчемним через пряме порушення закону, тому не потребує визнання цього факту судом. Рішення суду не є підставою для недійсності нікчемного договору купівлі-продажу за недодержання обов'язкової вимоги закону про нотаріальне посвідчення, оскільки він не судом визнається недійсним, а є таким із самого його вчинення. Рішення ж суду є підставою застосування наслідків недійсності відповідного нікчемного договору купівлі-продажу, про що й слід заявляти, звертаючись до суду.

Однак якщо в договорі купівлі-продажу недодержана обов'язкова вимога закону про нотаріальне посвідчення та не досягнута згода щодо хоча б однієї з його істотних умов, то його вважають неукладеним, тобто таким, що не відбувся, і тому до нього не можуть застосовувати наслідки недійсності (про нікчемність) договору.

У роботі сформульовано висновок про те, що ч. 1 ст. 661 Цивільного кодексу України доцільно викласти в новій редакції такого змісту: «1. У разі вилучення в покупця товару на користь третьої особи для виконання судового рішення на підставах, які існували до продажу такого товару, продавець незалежно від його вини повинен відшкодувати покупцеві завдані йому збитки, якщо покупець не знав та не міг знати про наявність таких підстав».

У контексті захисту інтересів учасників цивільних відносин у випадку недодержання письмової форми договору купівлі-продажу способами захисту найчастіше будуть: визнання договору купівлі-продажу недійсним; застосування наслідків недійсного чи нікчемного договору купівлі-продажу: подвійна реституція, відшкодування збитків, відшкодування моральної шкоди; визнання нікчемного договору купівлі-продажу дійсним; витребування майна з чужого незаконного володіння (віндикаційний позов).

Обґрунтованим є висновок авторки, відповідно до якого суд може застосовувати правові наслідки недійсності договору купівлі-продажу винятково у випадку, якщо така вимога заявлена позивачем. Протилежний підхід не забезпечує системного підходу, адже трапляється, що майно, передане на виконання оспорюваного чи нікчемного договору, повернути неможливо через низку обставин: воно було знищене, пошкоджене, викрадене, піддане реконструкції зі створенням нової речі тощо. У подібних випадках позивача наділяють правом вимагати відшкодування заподіяних йому збитків, а в окремих випадках – моральної шкоди.

Однак, при підготовці дисертантці до захисту дисертації варто звернути увагу на деякі питання, відповіді на які зможуть посилити її наукову позицію.

1. У дисертаційній роботі (як у підрозділі «наукова новизна», так і за текстом) предмет договору купівлі-продажу розглядається авторкою виключно у розумінні об'єкта цивільних прав, майно тощо. При цьому дисертантка не вказує на наявність наукової полеміки у цьому питанні (позиція С. І. Шимон, В. В. Вітрянського та ін., які вважають, що предметом договору є дії, які необхідно вчинити задля досягнення мети договору, а також інших існуючих позицій з цього приводу Ф. І. Газве, О. А. Сурженко тощо). Тому, якщо дисертантка дотримується певної позиції, їй слід це додатково аргументувати.

2. Дисертантці доцільно у своїй роботі посилань на просту письмову форму та кваліфіковану (нотаріальну). Цивільний кодекс України визначає лише дві форми договору усну та письмову (електронну). Поняття «проста письмова форма» та «письмова нотаріальна форма» базуються на нормах Цивільному кодексі УРСР (1963 р.).

Позаяк, попри зазначені зауваження, можливо констатувати, що в цілому вони не применшують позитивного значення дисертації. Підтвердженням обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження є наукові публікації авторки. Основні висновки та результати дисертаційної роботи викладено в шести публікаціях, з яких: три – у наукових виданнях, включених до переліку фахових видань категорії «Б», затверджених МОН України, одна – у зарубіжному фаховому виданні, дві – у збірниках тез доповідей на науково-практичних заходів. Ці публікації за змістом відповідають темі дисертаційного дослідження, доводять повноту опублікування отриманих результатів та наявність їх достатньої кількості. Опубліковані праці дисертантки

присвячені різним аспектам досліджуваної проблеми і не дублюють одна одну. Дисертація має високий теоретичний рівень і практичне значення, а її зміст може бути покладено в основу майбутньої монографічної роботи дисертанта.

Вважаю, що дисертаційне дослідження Н. С. Міліщук на тему «Форма договору купівлі-продажу та наслідки її недодержання» відповідає спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року №283), пункту 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167.

Дисертація Н. С. Міліщук «Форма договору купівлі-продажу та наслідки її недодержання» може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Доктор юридичних наук, старший науковий співробітник **Сімутіна Яна Володимирівна** відзначила, що дисертаційне дослідження форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання слід вважати актуальним як у теоретичному, так і практичному аспектах.

Договір купівлі-продажу як один із найважливіших інструментів саморегулювання суспільних відносин пронизує увесь цивільний оборот. Ефективна правова регламентація даного договірного інституту є однією зі складових забезпечення стійкості цивільного обороту і стабільного економічного розвитку в Україні. Велике значення договору купівлі-продажу та його різновидів у системі цивільного права обумовлює актуальність вивчення усіх питань, що з ним пов'язані. Воля будь-якої із майбутніх сторін договору купівлі-продажу може набувати юридичного значення тільки у тому випадку, якщо вона виражена зовні та належно об'єктивована. Без зовнішнього вираження така воля не може бути сприйнята, одержати відповідну правову оцінку, а отже, і спричинити необхідні правові наслідки. Тому, договір купівлі-продажу, як і будь-які інші правочини, не може існувати поза формою.

Поряд з тим, в українському цивільному праві не приділено належної уваги дослідженню форми договорів купівлі-продажу та наслідків її недодержання. Особливого значення ці питання набувають станом на сьогодні: в умовах значного технічного прогресу, розвитку суспільних відносин та у період запрограмованого оновлення цивільного законодавства України. З огляду на вказане, необхідно зробити висновок про актуальність дисертаційного дослідження Міліщук Н. С.

Відповідно до теми дисертаційної роботи авторкою грамотно та чітко визначено об'єкт дослідження, в межах якого сформульовано предмет, що відповідає тематиці роботи. Авторкою правильно визначено мету та завдання дослідження, обрано відповідну методику його проведення. Слід позитивно

відзначити логічну послідовність поставлених авторкою завдань, що забезпечили повноту та цілісність наукового дослідження, а саме:

- здійснити характеристику порядку укладення договору купівлі-продажу;
- з'ясувати правове значення форми договору купівлі-продажу в процедурі його укладення;
- дослідити особливості укладення усної форми договору купівлі-продажу;
- проаналізувати ознаки письмової форми договору купівлі-продажу та її різновиди;
- схарактеризувати правові наслідки недодержання форми договору купівлі-продажу, що встановлена законом;
- здійснити аналіз особливостей захисту інтересів учасників цивільних відносин у випадку недодержання письмової форми договору купівлі-продажу;
- розробити пропозиції та рекомендації з метою удосконалення як законодавства України, що регламентує форму договору купівлі-продажу, так і правозастосовної практики у цій сфері.

Саме тому обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що сформульовані у дисертації, їх достовірність не виключають жодних сумнівів.

Зміст, структура дисертації, коло розглянутих у ній питань та сформульовані результати й пропозиції свідчать про те, що авторка провела глибоке наукове дослідження. Достовірність та обґрунтованість висновків забезпечені за рахунок використання здобувачкою наукового ступеня діалектичного методу наукового пізнання, а також загальних та спеціальних наукових методів (історичного, логічного, системного, порівняльно-правового, формально-юридичного та ін.). Історичний метод дозволив дослідити форму договору купівлі-продажу та наслідки її недодержання в їх історичному аспекті; діалектичний метод уможливив вивчення розвитку досліджуваних відносин, їх зв'язку із суспільною практикою; порівняльно-правовий метод використано з метою порівняння норми про форму договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання не лише в різні періоди розвитку вітчизняного правового регулювання, а й для вивчення практики провідних європейських підходів; системний метод забезпечив комплексність дисертаційного дослідження; логічний метод та формально-юридичний метод використано для формулювання основних положень та понять у роботі; метод правового моделювання застосовано під час формулювання пропозицій та рекомендацій щодо вдосконалення норм, які стосуються форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання.

Дисертація складається з вступу, трьох розділів, які містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Дисертанткою опрацьовано велику кількість джерел (265 найменувань), які стосуються тематики наукового дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що авторкою розроблено низку нових положень, висновків і пропозицій, зокрема:

вперше:

1) запропоновано «формою договору купівлі-продажу» вважати спосіб взаємоузгодженого вираження та / або фіксації волевиявлення продавця та покупця щодо змісту договору, яке спрямоване на виникнення, зміну чи припинення їхніх прав та обов'язків;

2) зроблено висновок, що основними факторами (умовами), котрі впливають на порядок і процедуру укладення договору купівлі-продажу є: сфера виникнення та законодавче регулювання відповідних суспільних відносин та конкретний підвид цього договору; правовий статус сторін конкретного договору; правовий режим предмета договору купівлі-продажу як об'єкта цивільних прав; місце, спосіб укладення договору купівлі-продажу та його умови; характер волевиявлення у правочині купівлі-продажу (укладається відповідний договір добровільно чи примусово);

3) обґрунтовано висновок, що під час розгляду справ про захист прав та інтересів учасників договірних відносин купівлі-продажу необхідно уникати формалізму та вживати заходів з метою гарантування реалізації приписів ст. 55 Конституції України. Зокрема, недоцільно відмовляти в задоволенні позовних вимог, покликаючись виключно на неналежність обраного способу захисту, навпаки, варто керуватися засадами ефективності. При цьому, аргументовано доцільність закріплення в цивільному законодавстві України положень про визнання правочину неукладеним як про самостійний та ефективний спосіб захисту цивільних прав та інтересів;

4) доведено необхідність зміни законодавчого підходу до визначення верхньої межі суми, відповідно до якої фізичні особи між собою мають право укладати договори купівлі-продажу в усній формі та здійснювати її прив'язку до граничних сум готівкових розрахунків, передбачених у встановленому порядку;

5) обґрунтовано доцільність запровадження в цивільному законодавстві України механізмів, відповідно до яких у разі вилучення в покупця товару на користь третьої особи для виконання судового рішення на підставах, які існували до продажі такого товару, продавець, незалежно від його вини, повинен відшкодувати покупцеві завдані йому збитки, якщо покупець не знав та не міг знати про наявність таких підстав;

удосконалено:

6) положення про необхідність приведення положень Господарського кодексу України про договір міни у відповідність до приписів Цивільного кодексу України, передбачивши можливість обміну товарів на товари, роботи чи послуги;

7) підхід, відповідно до якого касовий або товарний чек, квитанцію, накладну, рахунок-фактуру або інший документ, який підтверджує оплату, не слід розглядати як письмову форму договору купівлі-продажу;

8) позицію, згідно з якою смарт-контракти за своєю правовою природою є формою представлення інформації про договір, який попередньо укладений між сторонами в усній чи письмовій формі та є способом його виконання;

9) висновок про те, що якщо договір купівлі-продажу підлягає укладенню у письмовій формі, наслідком недодержання такої форми може бути його недійсність, а не «неукладеність» чи «невчинення»;

набули подальшого обґрунтування:

10) положення, відповідно до якого укладення основного договору купівлі-продажу в судовому порядку можливе винятково у випадках, передбачених попереднім договором чи актами цивільного законодавства України незалежно від статусу його сторін;

11) твердження про те, що за змістом форма договору є вужчим (видовим) поняттям та не охоплює такі способи волевиявлення як мовчання та конклюдентні дії;

12) позиція, відповідно до якої поняття «електронний документ» є ширшим за змістом та охоплює «електронний договір». Закріплення електронної форми як самостійної може призвести до змішування різних правових явищ, зокрема таких як «форма представлення інформації» та власне «форма договору». Натомість традиційний підхід, який закріплений у Цивільному кодексі України, згідно з яким електронна форма є різновидом письмової форми, є більш обґрунтованим і таким, що підлягає збереженню в національному законодавстві України;

13) положення, згідно з яким суд може застосовувати правові наслідки недійсності договору купівлі-продажу винятково у випадку, якщо така вимога заявлена позивачем.

Практичне значення одержаних результатів визначене його науковою новизною та полягає в тому, що результати роботи зможуть бути використані для загальнотеоретичних напрацювань та вдосконалення норм права у сфері регулювання форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання; у науково-дослідницькій, практичній та законотворчій діяльності; у процесі підготовки здобувачів вищої правничої освіти; під час розробки підручників та навчальних посібників, інших навчально-методичних напрацювань із курсів «Цивільне право України», «Договірне право», «Право власності», «Речове право» тощо.

У науковій роботі використано праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі цивільного права та суміжних галузей. Законодавчим підґрунтям роботи є Конституція України, міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною, Цивільний кодекс України та інші закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Перелік і зміст розглянутих питань свідчать про новизну дисертаційного дослідження. Аналіз змісту роботи свідчить про те, що в результаті проведеного дослідження дисертантці вдалося вирішити поставлені завдання та отримати низку нових, важливих для науки результатів. Серед найбільш вагомих нових наукових положень, що містяться в роботі, слід виділити такі.

У Розділі 1 «Загальні положення про форму договору купівлі-продажу та порядок його укладення», зокрема вказано, що договір купівлі-продажу, як основний регулятор суспільних відносин, що опосередковує оплатний перехід майна у власність, можна вважати юридичним фактом і, відповідно, передбачати взаємні зобов'язання його сторін лише за умови, що він відповідає нормативно регламентованим вимогам щодо змісту та форми. Дотримання законодавчо закріпленої або узгодженої контрагентами форми є своєрідною гарантією подальшого належного виконання сторонами взятих на себе зобов'язань. На сучасному етапі використовують різні форми вираження волевиявлення, залежно від порядку укладення договорів.

Авторкою акцентовано, що сторонами договору купівлі-продажу є фізичні особи, юридичні особи, держава України чи інші учасники цивільних відносин відповідно до ст. 2 Цивільного кодексу України. За загальним правилом, відповідно до положень Цивільного кодексу України, будь-який договір є домовленістю двох або більше сторін, на підставі якої виникають, змінюються чи припиняють дію їхні цивільні права та обов'язки. Договір вважають укладеним не раніше досягнення згоди стосовно всіх істотних умов (до законодавчих змін від 19.06.2021 Цивільний кодекс України містив вказівку, що домовленість має бути досягнута «у належній формі»). Укладення договору купівлі-продажу за загальним правилом передбачає наявність двох стадій – оферти та акцепту.

Окрім цього, цікавим є положення дисертаційної роботи, відповідно до якого приписи Господарського кодексу України стосовно такого різновиду договору купівлі-продажу, як договір міни, необхідно увідповіднити з нормами Цивільного кодексу України та передбачити можливість обміну товару на інший товар, роботи чи послуги. Щодо поставки та контракції сільськогосподарської продукції, дисертантка не вважає за доцільне виключати норми про них із Цивільного кодексу України, адже учасники цивільних і господарських відносин у будь-якому випадку мають право вчиняти такі правочини на засадах юридичної рівності, майнової самостійності та вільного волевиявлення, керуючись принципом свободи договору.

Також, обґрунтованим є висновок, згідно з яким, зважаючи, що речами є предмети матеріального світу, не зовсім обґрунтовано визначати майнові права неспоживною річчю, однак, з іншого боку, не можна відкидати можливість «права користування чужим майном (сервітуту)» бути об'єктом договору купівлі-продажу.

Заслуговує на увагу і висновок авторки, відповідно до якого юридичне значення форми договору купівлі-продажу полягає насамперед у тому, що вона є способом вираження та/або фіксації волевиявлення покупця та продавця. Форма договору також має конститутивне значення для визначення моменту укладення консенсуальних договорів купівлі-продажу, тобто виникнення договірних відносин. Натомість для реальних договорів вона є лише умовою їх існування, із якою не пов'язаний момент їх укладення.

Розділ 2 «Різновиди форм договору купівлі-продажу за цивільним законодавством України» присвячений аналізу особливостей усної та письмової, у тому числі електронної й нотаріальної, форми договору купівлі-продажу.

До форми договорів купівлі-продажу рухомих речей застосовують загальні правила щодо форми договорів (ст. 639 Цивільного кодексу України) та форми правочинів (ст. ст. 205-210 Цивільного кодексу України). Усна форма правочину є найменш складною. Тому закон не вимагає її застосування, а лише дозволяє це. У ст. 206 Цивільного кодексу України законодавець передбачає коло правочинів (в тому числі й договорів купівлі-продажу), які можна укладати усно. Такими насамперед є правочини, момент вчинення та виконання яких збігається в часі, унаслідок чого відбувається й припинення зобов'язання, що виникло на підставі такого правочину. Зокрема, під час укладення договорів купівлі-продажу в роздрібній торговельній мережі згода на придбання товару, передача товару та оплата відбуваються одночасно. Тому їх у більшості випадків укладають усно. Іншим прикладом усної форми договору купівлі-продажу є купівля-продаж товарів на ринку.

Беручи до уваги, що відповідно до ст. 51 Цивільного кодексу України до підприємництва фізичних осіб застосовними є нормативні акти, які врегульовують підприємство юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом чи не впливає із суті відносин, авторкою зроблено слушний висновок, що договори купівлі-продажу фізичних осіб та фізичних осіб-підприємців за загальним правилом також належить вчиняти у письмовій формі. Окрім цього, порівнюючи такі юридичні категорії, як «електронна форма» договору, «електронний документ» та «електронний договір» необхідно вказати, що Цивільний кодекс України не оперує поняттям «електронний договір», обмежуючись вказівкою, що договір може бути укладений в електронній формі, яка, з огляду на зміст основного акту цивільного законодавства України, є різновидом письмової форми. Натомість, Закон України «Про електронну комерцію» визначає поняття «електронного договору» крізь призму того, що домовленість має бути досягнута в «електронній формі». Поняття «електронного документа» є ширшим за змістом та охоплює «електронний договір». Відповідно, договір кваліфікується як електронний у випадку надання йому електронної форми, що є різновидом письмової.

У Розділі 3 «Правові наслідки недодержання форми договору купівлі-продажу та захист інтересів його сторін» заслуговує на особливу увагу позиція авторки, відповідно до якої договір купівлі-продажу при недодержанні обов'язкової вимоги закону про нотаріальне посвідчення є нікчемним через пряме порушення закону, тому не потребує визнання його таким у суді. Рішення суду не є підставою для недійсності нікчемного договору купівлі-продажу при недодержанні обов'язкової вимоги закону про нотаріальне посвідчення, оскільки його не суд визнав недійсним, а є він таким із самого його вчинення. Рішення ж суду є підставою застосування наслідків недійсності відповідного нікчемного договору купівлі-продажу, про що й слід заявляти звертаючись до суду.

Якщо в договорі купівлі-продажу недодержана обов'язкова вимога закону про нотаріальне посвідчення та не досягнута згода щодо хоча б однієї з його істотних умов, то він його вважають неукладеним, тобто таким, що не відбувся, а тому до нього не можна застосовувати наслідки недійсності (про нікчемність) договору. Відповідно до ч. 2 ст. 377 Цивільного кодексу України та ч. 6 ст. 120 Земельного кодексу України істотною умовою договору купівлі-продажу житлового будинку є кадастровий номер земельної ділянки, право на яку переходить у зв'язку із переходом права власності на житловий будинок. Із цих підстав у випадку відсутності такої умови в договорі неправильно слід вважати судову практику щодо визнання договору купівлі-продажу житлового будинку дійсним за відсутності нотаріального посвідчення на підставі ч. 2 ст. 220 Цивільного кодексу України.

Авторка обґрунтовано зауважує, що іншого ефективного способу захисту прав добросовісного покупця, у якого майно було витребуване під час віндикації, щодо повернення коштів, сплачених з метою придбання цього майна, окрім ст. 661 Цивільного кодексу України, чинним законодавством України не передбачено. Стаття 390 Цивільного кодексу України наділяє добросовісного набувача правом вимоги від власника майна тільки відшкодування витрат, пов'язаних із збереженням та утриманням майна, однак не витрат, сплачених у зв'язку із придбанням цього майна. Тому, на думку дисертантки, ч. 1 ст. 661 Цивільного кодексу України доцільно викласти у новій редакції такого змісту: «1. У випадку вилучення в покупця товару на користь третьої особи для виконання судового рішення на підставах, які існували до продажу такого товару, продавець, незалежно від його вини, повинен відшкодувати покупцеві завдані йому збитки, якщо покупець не знав та не міг знати про наявність таких підстав».

Цікавою також є позиція авторки, відповідно до якої суд може застосовувати правові наслідки недійсності договору купівлі-продажу винятково у випадку, якщо така вимога заявлена позивачем. Протилежний підхід не забезпечує системного підходу, адже трапляється, коли майно, передане на виконання оспорюваного чи нікчемного договору, повернути неможливо через низку обставин: воно було знищене, пошкоджене, викрадене, піддане

реконструкції зі створенням нової речі тощо. У подібних випадках позивач наділятиметься правом вимагати відшкодування заподіяних йому збитків, як і в окремих випадках – моральної шкоди.

Однак, при підготовці дисертантки до захисту дисертації варто звернути увагу на деякі питання, відповіді на які зможуть посилити його наукову позицію.

1. Потребує додаткового обґрунтування висновок, згідно з яким майно, що було передане за недійсним договором купівлі-продажу й надалі відчужене третім особам, може бути витребуване в таких осіб за віндикаційним позовом на основі ч. 1 ст. 388 Цивільного кодексу України, незалежно від підстави недійсності первинного договору. У цьому випадку те, що договір недійсний як такий, що укладений під впливом обману, погрози чи внаслідок недодержання його форми тощо – не буде мати вирішального значення, адже недійсний договір не породжує жодних правових наслідків, окрім тих, що пов'язані із його недійсністю.

2. Потребує пояснення також підхід авторки, згідно з яким у випадку укладення усних договорів купівлі-продажу, малоперспективно за відсутності письмових доказів використовувати юрисдикційну форму захисту шляхом звернення до суду із викристанням арсеналу способів захисту, передбачених ст. 16 Цивільного кодексу України. Так само, вважає дисертантка, більш ефективно можна захистити свої права як споживача під час укладення договору роздрібною купівлі-продажу через автомати з використанням засобів звернення до Держпродспоживслужби, аніж у суді; натомість якщо йдеться про недотримання письмової форми, ефективною буде юрисдикційна, із використанням способів захисту цивільних прав та інтересів, визначених у ст. 16 Цивільного кодексу України, форма.

Однак, вказані зауваження мають здебільшого характер побажань щодо подальшого покращення наукової роботи, є дискусійними і загалом такими, що не знижують достатньо високого рівня дисертаційного дослідження Н. С. Міліщук. Тому, на погляд рецензентки, є всі підстави констатувати, що дисертація Н. С. Міліщук на тему «Форма договору купівлі-продажу та наслідки її недодержання» є завершеною науковою роботою, виконаною здобувачем у виді кваліфікаційної наукової роботи на правах рукопису.

Дисертаційне дослідження містить нові наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі цивільного права, що розв'язують важливу для теорії та практики наукову проблему форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання.

Вважаю, що дисертаційне дослідження Н. С. Міліщук на тему «Форма договору купівлі-продажу та наслідки її недодержання» відповідає:

- спеціальності 081 Право;
- вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах),

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283),

- пункту 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. №167.

Дисертація Н. С. Міліщук «Форма договору купівлі-продажу та наслідки її недодержання» може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Д.ю.н., с.н.с. **Бабаскін Анатолій Юрійович**, при обговоренні результатів проведеного Міліщук Н. С. дослідження, наголосив на актуальності теми, з огляду на важливість забезпечення прав та інтересів учасників відносин купівлі-продажу. На думку Бабаскіна А. Ю., авторці вдалося комплексно дослідити як теоретичні, так і практичні питання стосовно форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання. Також, було зауважено, що Міліщук Н. С. працювала в частині апробації отриманих наукових висновків та практичних результатів, а тому пропонована до уваги дисертаційна робота є повноцінною кваліфікаційною науковою працею.

К.ю.н., с.н.с. **Венецька Марина Віталіївна**, також зауважила, що актуальність теми дисертаційного дослідження повністю розкрита як у тексті дисертації, так і під час виступу на фаховому семінарі. На думку Венецької М. В., актуальність теми дисертаційної роботи безсумнівно полягає у практичних напрацюваннях щодо вдосконалення норм цивільного законодавства та їх подальшому застосуванні при регулюванні відносин щодо форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання. Наголошено, що дисертація Міліщук Н. С. на тему: «Форма договору купівлі-продажу та наслідки її недодержання» відповідає вимогам, які пред'являються до дисертації, та може бути рекомендована до разової спеціалізованої вченої ради для попереднього розгляду і захисту на здобуття ступеня доктора філософії.

ВИСНОВОК

**Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації Міліщук Наталії Сергіївни на тему: «Форма договору купівлі-
продажу та наслідки її недодержання», поданої на здобуття ступеня доктора
філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

1. Обґрунтування вибору теми дисертаційного дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Здобувачка вмотивовано та переконливо обґрунтовує актуальність та практичну необхідність опрацювання питань, що становлять предмет дослідження, висвітлюючи зв'язок теми дисертації із існуючими на сьогодні науковими програмами, планами та темами.

Зокрема, актуальність обраної для дисертаційного дослідження теми обумовлена потребою у з'ясуванні сутності форми договору купівлі-продажу, наслідків її недодержання та, відповідно, удосконалення нормативно-правової бази регулювання цих відносин.

Підтверджує високий рівень актуальності теми дисертації її практичне значення, розробка якої в сучасних умовах реформування приватних відносин в Україні зумовили нагальну потребу дослідження усіх договірних відносин, зокрема й інституту договору купівлі-продажу.

Актуальність теми дисертації доводиться також тим, що договір купівлі-продажу є найбільш поширеним видом не лише договорів про передання майна у власність, а й будь-яких правочинів у цивільному та господарському обігу. Водночас існує низка юридичних дій, які, наприклад, через їх високу економічну цінність (купівля-продаж нерухомості, транспортних засобів тощо) вимагають особливої обачності сторін, а отже, відповідного забезпечення охороною заінтересованої (зацікавленої) особи в разі виникнення спору, особливо коли сам факт учинення дії (укладення договору купівлі-продажу) поставлено під сумнів. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають питання дослідження форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання. У більшості випадків сторони договорів купівлі-продажу (в межах реалізації принципу свободи договору) на власний розсуд обумовлюють зміст договорів купівлі-продажу та обирають їхню форму. Однак в окремих випадках законодавчо встановлено вимоги щодо форми договору купівлі-продажу в тих чи тих випадках. Це спричинене як спрямованістю регулювання приватних відносин на охорону цивільних прав та свобод фізичних і юридичних осіб, так і на забезпечення публічних інтересів держави. Крім того, у сучасних умовах значний технічний прогрес вимагає аналізу особливостей форми договорів купівлі-продажу, укладених через мережу Інтернет: так званих «смарт-контрактів», електронних, дистанційних договорів, тощо.

Міліщук Н. С. вірно визначає зв'язок своєї дисертаційної роботи з актуальними на сьогодні науковими програмами, планами. Дисертаційне дослідження здійснено відповідно до плану науково-дослідної роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки. Тема дисертаційної роботи затверджена Ухвалою Вченої ради Волинського національного університету імені Лесі Українки та уточнена 29.06.2021 (Протокол № 7).

2. Мета і завдання дисертаційного дослідження

Метою дослідження є розробка теоретичних засад регулювання форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання, а також обґрунтування пропозицій з метою удосконалення цивільного законодавства України у сфері регламентації відносин купівлі-продажу та рекомендацій з метою покращення механізмів захисту прав та інтересів їх учасників.

Для досягнення мети були поставлені наступні **завдання дисертаційного дослідження**:

- здійснити характеристику порядку укладення договору купівлі-продажу;
- з'ясувати правове значення форми договору купівлі-продажу в процедурі його укладення;
- дослідити особливості укладення усної форми договору купівлі-продажу;
- проаналізувати ознаки письмової форми договору купівлі-продажу та її різновиди;
- схарактеризувати правові наслідки недодержання форми договору купівлі-продажу, що встановлена законом;
- здійснити аналіз особливостей захисту інтересів учасників цивільних відносин у випадку недодержання письмової форми договору купівлі-продажу;
- розробити пропозиції та рекомендації з метою удосконалення як законодавства України, що регламентує форму договору купівлі-продажу, так і правозастосовної практики у цій сфері.

3. Об'єкт, предмет та теоретико-методологічна база дисертаційного дослідження

Здобувачка правильно визначає об'єкт та предмет дисертаційного дослідження, а також надає вичерпне обґрунтування використання методологічної бази, необхідного для повноцінного проведення такого дослідження.

Відповідно, *об'єктом дослідження* є суспільні відносини, пов'язані із регулюванням форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання, система чинних в Україні нормативних актів, законодавство інших країн, судова та інша правозастосовна практика.

Предметом дослідження є форма договору купівлі-продажу та наслідки її недодержання.

Достовірність отриманих дисертантом наукових результатів забезпечується широким використанням таких методів: діалектичний метод наукового пізнання, а також загальні та спеціальні наукові методи (історичний, логічний, системний, порівняльно-правовий, формально-юридичний та ін.). Використання у комплексі вказаного набору методів дозволило здійснити об'єктивний аналіз досліджуваної тематики.

Для вирішення поставленої у дисертації мети та обумовлених нею завдань, здобувачем було використано достатньо потужну *теоретико-методологічну та емпіричну базу*. Науково-теоретичною основою дисертаційного дослідження стали праці багатьох учених-правників, зокрема А. Ю. Бабаскіна, О. А. Беяневич, С. М. Бервено, Т. В. Бобко, Т. В. Боднар, С. Я. Вавженчука, В. А. Васильєвої, М. М. Великанової, М. В. Венецької, І. Я. Верес,

В. В. Денисюка, О. В. Дзери, М. М. Дякович, Ю. О. Заїки, В. М. Коссака, О. О. Кота, Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця, Р. А. Майданика, М. О. Михайлів, В. С. Мілаш, А. В. Нижного, З. В. Ромовської, К. В. Скиданова, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Р. О. Стефанчука, Г. П. Тимченка, Я. М. Шевченко, Р. Б. Шишки, О. С. Яворської, У. В. Яримович та багатьох інших.

Емпіричну базу дослідження становлять літературні юридичні джерела вітчизняних та зарубіжних вчених, нормативно-правові акти України, матеріали судової практики.

4. Наукова новизна дисертаційного дослідження, теоретична та практична цінність одержаних результатів

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що вперше проведено комплексний теоретичний аналіз форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання, а також розроблено рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання зазначених суспільних відносин в Україні з урахуванням сучасних підходів та стану їх розвитку. На основі проведеного аналізу авторкою сформульовано та винесено на захист такі положення, що містять елементи наукової новизни:

вперше:

- запропоновано «формою договору купівлі-продажу» вважати спосіб взаємоузгодженого вираження та / або фіксації волевиявлення продавця та покупця щодо змісту договору, яке спрямоване на виникнення, зміну чи припинення їхніх прав та обов'язків;

- зроблено висновок, що основними факторами (умовами), котрі впливають на порядок і процедуру укладення договору купівлі-продажу є: сфера виникнення та законодавче регулювання відповідних суспільних відносин та конкретний підвид цього договору; правовий статус сторін конкретного договору; правовий режим предмета договору купівлі-продажу як об'єкта цивільних прав; місце, спосіб укладення договору купівлі-продажу та його умови; характер волевиявлення у правочині купівлі-продажу (укладається відповідний договір добровільно чи примусово);

- обґрунтовано висновок, що під час розгляду справ про захист прав та інтересів учасників договірних відносин купівлі-продажу необхідно уникати формалізму та вживати заходів з метою гарантування реалізації приписів ст. 55 Конституції України. Зокрема, недоцільно відмовляти в задоволенні позовних вимог, покликаючись виключно на неналежність обраного способу захисту, навпаки, варто керуватися засадами ефективності. При цьому, аргументовано доцільність закріплення в цивільному законодавстві України положень про визнання правочину неукладеним як про самостійний та ефективний спосіб захисту цивільних прав та інтересів;

- доведено необхідність зміни законодавчого підходу до визначення верхньої межі суми, відповідно до якої фізичні особи між собою мають право укладати договори купівлі-продажу в усній формі та здійснювати її прив'язку до граничних сум готівкових розрахунків, передбачених у встановленому порядку;

- обґрунтовано доцільність запровадження в цивільному законодавстві України механізмів, відповідно до яких у разі вилучення в покупця товару на користь третьої особи для виконання судового рішення на підставах, які існували до продажу такого товару, продавець, незалежно від його вини, повинен відшкодувати покупцеві завдані йому збитки, якщо покупець не знав та не міг знати про наявність таких підстав;

удосконалено:

- положення про необхідність приведення положень Господарського кодексу України про договір міни у відповідність до приписів Цивільного кодексу України, передбачивши можливість обміну товарів на товари, роботи чи послуги;

- підхід, відповідно до якого касовий або товарний чек, квитанцію, накладну, рахунок-фактуру або інший документ, який підтверджує оплату, не слід розглядати як письмову форму договору купівлі-продажу;

- позицію, згідно з якою смарт-контракти за своєю правовою природою є формою представлення інформації про договір, який попередньо укладений між сторонами в усній чи письмовій формі та є способом його виконання;

- висновок про те, що якщо договір купівлі-продажу підлягає укладенню у письмовій формі, наслідком недодержання такої форми може бути його недійсність, а не «неукладеність» чи «невчинення»;

набули подальшого обґрунтування:

- положення, відповідно до якого укладення основного договору купівлі-продажу в судовому порядку можливе винятково у випадках, передбачених попереднім договором чи актами цивільного законодавства України незалежно від статусу його сторін;

- твердження про те, що за змістом форма договору є вужчим (видовим) поняттям та не охоплює такі способи волевиявлення як мовчання та конклюдентні дії;

- позиція, відповідно до якої поняття «електронний документ» є ширшим за змістом та охоплює «електронний договір». Закріплення електронної форми як самостійної може призвести до змішування різних правових явищ, зокрема таких як «форма представлення інформації» та власне «форма договору». Натомість традиційний підхід, який закріплений у Цивільному кодексі України, згідно з яким електронна форма є різновидом письмової форми, є більш обґрунтованим і таким, що підлягає збереженню в національному законодавстві України;

- положення, згідно з яким суд може застосовувати правові наслідки недійсності договору купівлі-продажу винятково у випадку, якщо така вимога заявлена позивачем.

Наукова новизна проведеного дисертаційного дослідження обумовила теоретичну та практичну цінність роботи.

Наукова цінність полягає у тому, що висновки, сформульовані у роботі, логічно доповнюють і розвивають цивільне право у частині форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання. Також дисертаційні напрацювання можуть використовуватись у подальших наукових дослідженнях у межах цивільного права.

Практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження визначене його науковою новизною та полягає в тому, що результати роботи зможуть бути використані для загальнотеоретичних напрацювань та вдосконалення норм права у сфері регулювання форми договору купівлі-продажу та наслідків її недодержання; у науково-дослідницькій, практичній та законотворчій діяльності; у процесі підготовки здобувачів вищої правничої освіти; під час розробки підручників та навчальних посібників, інших навчально-методичних напрацювань із курсів «Цивільне право України», «Договірне право», «Право власності», «Речове право» тощо.

5. Наукові публікації, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, повнота опублікування результатів дисертації

Основні наукові результати дисертації висвітлені у *6 публікаціях*, які повністю відображають зміст проведеного наукового дослідження, а також суть викладених у ньому практичних висновків та рекомендацій. За результатами наукових розвідок, дисертанткою було опубліковані наступні наукові доробки.

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Міліщук Н. С. Окремі проблеми правового регулювання укладення договору купівлі-продажу (на основі аналізу прикладів із судової практики). *Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2021. Випуск 64. С. 151-154.
2. Міліщук Н. С. Правове значення форми договору купівлі-продажу у процедурі його укладення. *Держава та регіони*. 2021. № 2. С. 22-27.
3. Міліщук Н. С. Особливості укладення договорів купівлі-продажу в усній формі. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2021. № 2. С. 40-46.

Статті у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових видань інших держав, які входять до ОЕСР та/або ЄС:

4. Milishchuk N. Purchase and sale contract under the legislation of Ukraine: scope and general characteristics of the conclusion procedure [Міліщук Н. Договір

купівлі-продажу за законодавством України: сфера застосування та загальна характеристика порядку укладення]. *Evropský Politický a Právní Diskurz*. 2021. V. 8. Iss. 3. С. 150-159.

Роботи, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Міліщук Н. С. Форми правочину як способи зовнішнього вираження волі сторін. *Проблеми забезпечення прав і свобод людини*: зб. матеріалів VII Міжнар. наук.- практ. конф. (Луцьк, 11 груд. 2020 р.) / уклад. Л. М. Джурак. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. С. 185-187.

6. Міліщук Н. С. Смарт-контракт як сучасна форма договору. *Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку*: зб. тез наук. доп. XVII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (25 березня 2021 р.) / уклад. В. І. Пальонка, Т. С. Лукановська. Луцьк: «Завжди поруч», 2021. С. 193-195.

6. Структура дисертації, логіка викладу її основних частин та обсяг дисертаційного дослідження

Структура та обсяг дисертації обумовлена метою та завданнями. Робота складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатка. Загальний обсяг дисертації – 180 сторінок, з котрих список використаних джерел із 265 найменувань на 30 сторінках та додаток на 1 сторінці.

7. Особистий внесок здобувачки

Дисертація виконана Міліщук Н. С. самостійно. Усі сформульовані в дисертаційній роботі висновки, рекомендації та положення ґрунтуються на особистих дослідженнях авторки. У дисертації ідеї та розробки належать авторці. Усі положення новизни, що виносяться на захист, та висновки, зроблені у цій дисертації, апробовані та опубліковані авторкою одноособово.

8. Характеристика особистості здобувачки

Міліщук Наталія Сергіївна народилась 20 листопада 1996 року у місті Рівне.

З 2013 року по 2017 рік навчалася на юридичному факультеті Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (нині – Волинський національний університет імені Лесі Українки) за напрямом «Правознавство» який закінчила у 2017 році та отримала диплом бакалавра з відзнакою.

З 2017 року по 2019 рік навчалася на юридичному факультеті Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (нині – Волинський національний університет імені Лесі Українки) за напрямом

«Правознавство» який закінчила у 2019 році та отримала диплом магістра з відзнакою.

Із жовтня 2019 року і по теперішній час є аспіранткою кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки.

З березня 2019 року по січень 2020 року – помічник адвоката.

З січня 2020 року по теперішній час – помічник судді Луцького міськрайонного суду волинської області (в тому числі з січня 2020 року по березень 2021 року - помічник судді Луцького міськрайонного суду Волинської області – члена Ради суддів України).

Вільно володіє англійською мовою.

9. Оцінка мови та стилю дисертації

Дисертація написана з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Текстове подання матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість та доступність їх сприйняття і відповідають стилю науково-дослідної літератури.

За результатами попередньої експертизи дисертаційного дослідження, виконаного Міліщук Н. С., а також вивчення повноти публікації основних результатів дослідження:

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації *Міліщук Наталії Сергіївни* на тему: «**Форма договору купівлі-продажу та наслідки її недодержання**».

2. Визнати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Міліщук Н. С. є комплексним науковим дослідженням з актуальних питань, характеризується єдністю змісту, містить наукові результати, що мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, що, своєю чергою, свідчить про особистий внесок здобувача у розвиток юридичної науки, зокрема доктрини цивільного права. Подане до захисту дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пункту 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167.

Результати голосування щодо рекомендації до захисту дисертації Мілішук Наталії Сергіївни на тему: «Форма договору купівлі-продажу та наслідки її недодержання» на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

За – 7

Проти – немає

Утримались – немає

Головуючий на засіданні:

Завідувач відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

 А. Ю. Бабашкін

Рецензенти:

Провідний науковий співробітник відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

 Г. П. Тимченко

Провідний науковий співробітник відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

 Я. В. Сімутіна

Підпис ~~Григорія Андрія Римошенка Г. П.~~
ПОСВІДЧУВ
 Вченої секретарки Інституту
 держави і права
 ім. В.М. Корецького НАН України
 Сімутіної Я. В.